

نفت از نگاه دیگر

اسکندر باران پوریان

www.ketab.ir

نشر خوزان

نفت از نگاه دیگر

اسکندر باران پوریان

سرشناسه: باران پوریان، اسکندر، ۱۳۱۷-

عنوان و نام پدیدآور: نفت از نگاه دیگر / اسکندر باران پوریان.

مشخصات نشر: اهواز: خوزان، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۳۳۰ ص.: مصور.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۲۶۳۶-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: نفت — ایران — مسجد سلیمان — صنعت و تجارت — تاریخ

موضوع: Petroleum industry and trade -- Iran -- Masjed Soleyman -- History

موضوع: مسجد سلیمان — تاریخ

موضوع: Masjed Soleyman (Iran) -- History

رده بندی کنگره: HD۹۵۷۶

رده بندی دیویی: ۳۳۸/۲۷۲۸۰۹۵۵۵۳۴۲

شماره کتابشناسی ملی: ۶۰۵۹۲۵۳

نفت از نگاه دیگر

اسکندر باران پوریان

طرح روی جلد: محسن امین بزاززاده
صفحه آرا: سعید نوسری

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۲۶-۳۶-۶
چاپ اول: ۱۳۹۸ / شمارگان: ۵۰۰ نسخه

همه‌ی حقوق محفوظ است.

نشر خوزان

khuzan.pub@gmail.com

کدپستی: ۶۱۸۵۶-۳۸۱۴۱

تلفن: ۰۹۱۶۵۲۰۹۱۹۷

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۱	حکایت تألیف این کتاب

فصل اول از بخش اول

۱۹	اطلاعاتی مختصر در رابطه با مسجدسلیمان و نفت
۱۹	تاریخچه مسجدسلیمان
۲۵	علت تغییر نام مسجدسلیمان از پارسوماش به مسجدسلیمان
۲۸	موقعیت جغرافیایی مسجدسلیمان
۲۹	آثار تاریخی مسجدسلیمان

فصل دوم از بخش اول

۳۱	شناخت بشر از نفت
۳۱	استفاده بشر از نفت در جنگ‌ها
۳۲	شناخت نفت توسط ایرانیان
۳۳	نفت ناجی نهنگ!
۳۳	اولین آزمایش به منظور پی بردن به ارزش نفت
۳۴	پی بردن به اهمیت نفت در صنعت پس از اسراع ماشین بخار
۳۵	نفت از شروع اولین قرارداد تا سومین قرارداد و به نفت رسیدن اولین حلقه چاه
۳۵	قراردادهای اکتشاف و استخراج نفت در ایران
۳۷	خلاصه‌ای از اقدامات شرکت نفت انگلیس و ایران پس از امضاء قرارداد
۳۷	حفاری‌های بی‌نتیجه در چیا سرخ کرمانشاه و ماماتین هفتکل
۳۸	اقدامات آقای رینولدز و شروع عملیات حفاری در مسجدسلیمان
۴۰	شروع عملیات حفاری در مسجدسلیمان و به نفت رسیدن اولین چاه به نفت
۴۱	برنامه‌های بلندمدت شرکت نفت با توجه به دستیابی به مخازن عظیم نفت در ایران
۴۲	حل مشکل برق مسجدسلیمان
۴۲	مشکل تأمین نیروی انسانی مورد نیاز شرکت نفت
۴۳	اعزام دلالان به اتفاق نماینده شرکت نفت جهت جذب نیرو به شهرستان‌ها
۴۴	چگونگی تأمین مصالح ساختمانی به منظور اجرای پروژه‌های ساختمانی
۴۷	ساخت منازل سازمانی، ادارات، کارگاه‌ها و دیگر اماکن مورد نیاز
۴۵	ساخت مجتمع‌های ورزشی، رفاهی (باشگاه‌ها برای کارکنان)
۵۵	جیره کارگری و فروشگاه‌های کارمندی

فصل دوم

- ۵۷ ارائه بعضی خدمات عمومی شرکت نفت به سکنه مسجدسلیمان
- ۵۸ ساخت مراکز خرید برای عموم ساکنان
- ۶۱ خانه‌های اولیه شرکت نفت که با خشت خام ساخته شده بودند
- ۶۶ ساخت مساجد و کمک به برگزاری مراسم مذهبی
- ۶۶ اقدامات شرکت نفت در بخش بهداشت عمومی
- ۶۷ اقدامات شرکت نفت در بخش حمل و نقل عمومی
- ۶۹ خدمات شرکت نفت در بخش آموزش و پرورش
- ۷۲ در اختیار گذاشتن نفت سیاه برای سوخت عموم ساکنین به صورت مجانی
- ۷۵ تهیه کچ ساختمانی و رابطی آن با نفت کوره
- ۷۶ استخدام فرزندان دارکنا اعم از فوتی یا اخراجی به علت کهولت سن

فصل سوم

- ۷۹ مسائل متفرقه
- ۷۹ قرارداد پنهانی روس و انگلیس بر بخش تقسیم کشور ایران
- ۸۰ پرداخت رشوه به رجال ایرانی جهت اخذ امتیاز
- ۸۲ قرارداد شرکت نفت با خوانین بختیاری
- ۸۴ اعزام گارد هندوستان به مسجدسلیمان جهت ایجاد نظم
- ۸۶ ساخت وسازهای شرکت نفت پس از به نفت رسیدن حلقه چاه به نفت
- ۸۷ بازدید رضاشاه از مسجدسلیمان در سال ۱۳۰۳

فصل چهارم

- ۹۱ کارگران نسل اول که بودند و چگونه به شرکت نفت پیوستند
- ۹۴ شروع پروژه‌ها و هجوم کارگران به مسجدسلیمان
- ۹۸ داستان آمدن حاجت به مسجدسلیمان
- ۱۰۲ داستان آمدن مشهدی یادگار به مسجدسلیمان
- ۱۰۶ داستان آمدن زلفعلی به مسجدسلیمان
- ۱۰۸ داستان آمدن گرگعلی به مسجدسلیمان
- ۱۱۰ داستان استاد کریم معمار
- ۱۱۲ داستان واهان ارمنی
- ۱۱۳ داستان مشهدی جعفر نجار
- ۱۱۵ داستان آمدن سید آقا به مسجدسلیمان

فصل پنجم

- ۱۱۹ ریزش شدید نیروی انسانی در مسجد سلیمان و رکود بسیاری از پروژه‌ها
- ۱۲۲ ساخت منازل شخصی
- ۱۲۸ وضعیت حمام و بهداشت خانواده
- ۱۲۹ وسایل سرمایشی و گرمایشی منازل شخصی
- ۱۳۴ کرکاب چیست و برای چه منظور از آن استفاده می‌کردند؟
- ۱۳۵ غذای غالب خانواده‌های کارگری و دیگر اقشار مردم عادی چه بود؟
- ۱۴۰ وضعیت بهداشت و درمان سکنه مسجد سلیمان
- ۱۴۶ موضوع ساخت، دکاژها
- ۱۴۷ در جستجوی کم‌هزینه‌ترین راه جهت ارسال کالا و تجهیزات
- ۱۴۸ رفع مشکلات رودخانه کانون و احداث اسکله‌ی درخزینه
- ۱۴۹ مشهدی سهراب است کی
- ۱۵۰ مشهدی کرم علی باور داد
- ۱۵۰ مشهدی جبار شهنی
- ۱۵۰ روایت مشهدی غفور مُلمُلی
- ۱۵۱ روایت سلیمان آسترکی
- ۱۵۶ ساخت خط راه آهن درخزینه به مسجد سلیمان
- ۱۵۷ زندگی فرزندان، کارگران در دهه‌های اول و دوم شروع فعالیت شرکت نفت
- ۱۵۸ ریزعلی رنجبر کیست؟

فصل ششم

- ۱۶۳ ماجراهای ریزعلی از بدو تولد تا زمان کهولت و پیری
- ۱۶۹ نقل قولی از آقای چرچیل
- ۱۷۲ درد و رنج یک زن کارگر در زمان وضع حمل
- ۱۷۵ دوران کودکی ریزعلی‌ها چگونه سپری می‌شد؟
- ۱۹۱ استخدام یکی از ریزعلی‌ها در شرکت نفت
- ۱۹۳ رفتن به دانشگاه یکی از آرزوهای بزرگ ریزعلی‌ها

فصل هفتم

- ۱۹۵ ذکر بعضی مقررات و ضوابط کارگری و کارمندی
- ۱۹۶ وضعیت اندوخته‌های احتیاطی کارمندان
- ۱۹۶ شرایط عضویت کارمندان در صندوق و نحوه استفاده کارمندان از موجودی صندوق

- ۱۹۹ وضعیت بازنشستگی کارکنان در بدو شروع کار شرکت سابق نفت
- ۲۰۰ پاداش خدمت کارگران در زمان شرکت نفت ایران و انگلیس
- ۲۰۱ کمک به کارگرانی که به علت حوادث ناشی از کار فوت می نمودند.
- ۲۰۳ برقراری مستمری بازنشستگی به کارکنان ایرانی
- ۲۰۳ داستان آقای مدوس در رابطه با ثبت سوابق کارکنان
- ۲۰۸ صدور شناسنامه بعد از انقلاب مشروطیت
- ۲۱۰ خاطرات یکی از ریزعلی ها در سال ۱۳۵۷ در مناطق نفت خیز

فصل هشتم

- ۲۱۵ ذکر بعضی وقایع و حوادث مهم در زمان شرکت نفت انگلیس و ایران و شرکت ملی نفت
- ۲۱۷ تشکیل صندوق تعاون و بالا گرفتن اعتراضات کارگری
- ۲۱۸ تحریم نفت توسط دولت انگلیس در زمان ملی شدن صنعت نفت
- ۲۲۰ انبار ملزومات برای به به وجود آمده بود؟
- ۲۲۱ داستان آتش گرفتن انبار ملزومات شرکت نفت
- ۲۲۶ ملی شدن صنعت نفت و سادگی رشف مردم در آن زمان
- ۲۲۷ سفر آقای حسین مکی جهت خرید به مسجدسلیمان (خاطره ای از یک ریزعلی)
- ۲۲۹ پایان کار شرکت ملی نفت ایران
- ۲۲۹ چرا بیشتر استخدام ها از مسجدسلیمان بود
- ۲۳۰ تحریم خرید نفت و بعضی اقدامات نادرست
- ۲۳۰ وضعیت حضور و غیاب پرسنل در زمان شرکت ملی نفت ایران
- ۲۳۰ هرج و مرج اداری در زمان شرکت ملی نفت ایران
- ۲۳۱ انتقال اخبار و جریانات شرکت ملی نفت به شرکت B.P
- ۲۳۲ ذکر یک خاطره از روز ۲۸ مرداد ۱۳۳۲
- ۲۳۶ وقایع و اتفاقات مهم در زمان شرکت نفت کنسرسیوم

فصل نهم

- ۲۳۵ ورود نمایندگان و کارشناسان و مسئولان شرکت کنسرسیوم به ایران و شروع فعالیت
- ۲۳۷ واردات قطعات و تجهیزات از خارج از کشور و عواقب آن در شرکت نفت
- ۲۳۷ تشکیل گروه G.W.S
- ۲۳۸ شروع طرح های تعدیل نیروی انسانی
- ۲۴۰ طرح حمایت کارگران یا Protection Scheme و تشکیل بانک رفاه
- ۲۴۱ طرح مجنونان و اخراج ده ها کارمند و کارگر طبق این طرح

۲۴۶	عدم راه اندازی کارخانجات صنعتی در مسجد سلیمان
۲۴۷	تغییر مرکزیت شرکت نفت از مسجد سلیمان به اهواز
۲۴۸	تشکیل عملیات غیر صنعتی در مناطق نفت خیز
۲۵۰	استخدام کارکنان جدید

فصل دهم

۲۵۳	نفت در دوران انقلاب اسلامی
۲۵۳	وضعیت مناطق نفت خیز در دوران انقلاب
۲۵۴	شورای های کارکنان بعد از انقلاب
۲۵۵	حذف سمت ای کارگری در نفت

فصل یازدهم

۲۶۵	بخش عکس سا و تفسیرها
۲۶۵	وضعیت نفت در زمان حکم رضاشاه
۲۶۶	علت در بخاری انداختن فراوان نفت توسط رضاشاه
۲۶۷	بسته شدن نطفه ملی شدن صنعت نفت
۲۶۸	خاتمه دادن به حکومت رضاشاه پری
۲۶۹	آلفرد ماریوت که بود؟
۲۶۹	دکتر یانگ که بود؟
۲۷۰	جیکاک را بهتر بشناسیم
۲۷۷	بارون جولپوس رویتز که بود؟
۲۷۸	ویلیام ناکس دارسی که بود؟
۲۷۸	پروفسور رومان گیرشمن که بود؟
۲۷۹	سردار اسعد که بود؟
۲۸۲	شیخ خزعل که بود؟
۲۸۳	دکتر مصدق که بود؟
۲۸۳	میرزا علی اصغر خان که بود؟
۲۸۴	رینولدز که بود؟
۲۸۵	سید حسین مکی که بود؟
۲۸۵	سرلشکر زاهدی که بود؟
۲۸۷	انجام پروژه های ساختمانی، فنی، عملیاتی و تلاش بی وقفه کارگران
۲۸۸	عملیات لوله گذاری برای انتقال نفت از مسجد سلیمان به آبادان

۸۱۲	مسجد سلیمان مظلوم MIS یا چه فرجامی؟
۲۹۰	آقای شاراتی زاده که بود؟
۲۹۰	حفار مردان دیروز که بودند؟
۲۹۴	موضوع مبارزه با مالاریا
۲۹۴	کمیود کالاهای ضروری، بالا رفتن قیمت‌ها و عکس‌العمل شرکت نفت
۲۹۶	انتقال نفت از مسجد سلیمان به آبادان
۲۹۶	دفع حشرات موذی و توجه به بهداشت عمومی
۲۹۷	دروازه بای و ودی و خروجی شهر
۲۹۷	آموختن گاو بای شرکت نفت
۲۹۹	اردوهای تابستانه زندان کارکنان
۲۹۹	تشویق دانش‌موزان معالجه تراخم در تابستان‌ها
۳۰۰	کارگاه‌های فنی شرکت
۳۰۱	اعطای جیره غیرنقدی به کارگران
۳۰۳	اولین‌ها
۳۰۵	دکتر علی نهایندی کیست؟
۳۰۶	بازرگان کیست؟

فصل دوازدهم

۳۱۵	قراردادهای اسارت‌بار به برکت وجود نفت در ایران
۳۱۵	نفت و استقلال ایران
۳۱۸	متن فارسی قرارداد ۱۹۰۷ میلادی فی‌مابین دولت‌های روس و انگلیس
۳۲۳	انقلاب کبیر روسیه در ۱۹۱۷ و ابطال قرارداد ۱۹۰۷
۳۲۳	مراسله دولت بلشویکی لنین به شارژ دافر ایران در پتروگراد
۳۲۷	متن شش‌گانه قرارداد ۱۹۱۹
۳۲۸	مراسله ضمیمه قرارداد خطاب به وثوق‌الدوله

حکایت تألیف این کتاب

کلیه آثار و بناهای قدیمی و تاریخی نفت مسجدسلیمان، مانند منازل ۱۰ و ۲۰ فوتی که تماماً با خشت خام ساخته شده بودند، دکتهای سخت چوبی، تیمچه تره‌بار محله نمره یک، بازارهای چشمه‌علی و نفتک، اولین پمپ‌بنزین مسجدسلیمان که در حوالی اولین چاه نمره یک قرار داشت، کارخانه یخ‌سازی نفتک، کارگاه‌های صنعتی چشمه‌علی، بسیاری از آثار و بناهای بزرگ و کوچک دیگر تا مقطع ملی شدن نفت، سالم بودند و مورد استفاده قرار می‌گرفتند.

در زمان ملی شدن صنعت نفت بسیاری از این ساختمان‌ها و آثار، تحت عنوان بازسازی و نوسازی شهر تخریب و بعضاً به کلی نابود شدند. متأسفانه هیچ‌کدام از مسئولان زمان که عمده‌تاً خود را ملی‌گرای دواآتشه معرفی می‌کردند، برای حفظ و نگهداری حداقل یکی از این بناها که هر کدام می‌توانست بازگوکننده بخشی از تاریخ صنعت نفت باشد، اقدامی نکردند.

همان‌طور که در متن این کتاب می‌خوانید، بعد از سر کار آمدن کنسرسیوم نیز کارهای نیمه‌تمام زمان شرکت ملی در محو آثار به‌جامانده از دوره اول صنعت نفت تکمیل شد و از این دست کارهای تخریبی بازهم صورت گرفت؛ از جمله این که مرکزیت شرکت نفت را از مسجدسلیمان به اهواز انتقال دادند که این موضوع زمینه را برای بی‌توجهی بیشتر به زادگاه صنعت نفت فراهم می‌کرد.

از همه مهم‌تر تعطیلی کارخانجات صنعتی بزرگ واقع در چشمه‌علی و بعداً واگذار کردن این کارخانجات به ارتش و واگذاری صنعت حفاری به پیمانکاران خارجی و اقدامات بسیار نا به جای دیگر که شرح پاره‌ای از آن‌ها در صفحات پیش رو به شما خوانندگان عزیز ارائه خواهد شد.

گویی کنسرسیوم نفت مأموریت داشت که کلیه آثار به‌جامانده از شرکت نفت سابق را نیست و نابود کند. (در یک کتاب که در خصوص سوابق استعماری دولت انگلیس مطالبی نوشته بود نویسنده ادعا کرده بود که هر مستعمره‌ای که آزاد می‌شد، دولت انگلیس قبل از ترک آن، تمام آثار خود را از آن مستعمره را نابود می‌کرد).

با گذشت بیش از یک قرن از اکتشاف و استخراج نفت و نابود شدن اکثر آثار به‌جامانده از آن دوران، وزارت نفت به تازمه پروژه‌های صنعت نفت مبادرت نمود تا دست کم بخشی از آثار به‌جامانده از یک قرن فعالیت این شرکت برای آیندگان حفظ شود.

گرچه این اقدام جناب وزیر معتمد، قول انگلیسی‌ها خیلی دیر است (It is too late)، اما به هر صورت گامی است بسیار مثبت مشروط بر اینکه مجریان این طرح به ضرورت این کار باور کامل داشته و دست به کارهای روبنایی و نه پیش رنند.

من زاده و بزرگ‌شده‌ی مسجدسلیمانم و طی سال‌های نوجوانی و آثاری را مشاهده و لمس کرده‌ام و با توجه به علاقه‌ای که به تاریخ و فرهنگ این مرز و بوم، به ویژه زادگاه خود دارم، تقریباً اکثر کتاب‌هایی را که در خصوص مسجدسلیمان و نفت نوشته شده است، خوانده‌ام و مشاهده نموده‌ام در بعضی از این کتاب‌ها نویسندگان علاوه بر ذکر تاریخ، در بعضی مواقع وارد جزئیاتی بسیار ریز از قبیل تعداد چاه‌های نفت حفر شده، عمق هر چاه، میزان تولید روزانه هر چاه، ساختار سازمانی شرکت نفت در مناطق نفت‌خیز و آبادان، طوایف مختلف بختیاری ساکن در مسجدسلیمان و قبایل مختلف عرب ساکن در آبادان شده و مطالبی در خصوص نفت و اقتصاد، تأثیر نفت در زندگی اقتصادی و سیاسی کشور ایران، نام مدیران صنعت نفت از شروع فعالیت شرکت نفت انگلیس و ایران تا زمان انقلاب اسلامی ارائه نموده‌اند که هر

بخش مخاطب و خریدار خاص خود را دارد اما بعضی از نویسندگان نیز پا را از جاده راستی و صداقت منحرف کرده و از این موقعیت سوءاستفاده نموده و ضمن توهین به بعضی از خدمتگزاران این مرزوبوم، برای خوشایند عده‌ای دیگر هرچه خواسته‌اند، درباره دیگران و به‌ویژه درگذشتگان نوشته‌اند که به نظر اینجانب اکثر این مطالب نیاز به بازگویی نداشته و یا صحت آن‌ها جای تردید دارد؛ اما ظاهراً مقصود آن‌ها چیز دیگری بوده است.

پس از انجام بررسی‌های زیاد در این خصوص دریافتیم که اکثر این نوشته‌ها برگرفته از آرشیو شرکت نفت، کتب تاریخی و باستان‌شناسی و اظهار نظر بعضی متخصصان و کارشناسان می‌باشد و نویسنده خود اطلاع و آگاهی لازم را از این منطقه، موقعیت جغرافیایی، ساختار اجتماعی و سنت‌های حاکم بر زندگی ایل و عشایری نداشته است. جالب این که در یکی از این کتاب‌ها چند سوره است نویسنده ارائه شده که در آن‌ها یکی از طوایف بختیاری ادعای مالکیت سرزمین مسجدسلیمان، نموده است؛ این در حالی است که سرزمین حوزه‌ی قرارداد اولاً توسط حکومت و خوانین طی قراردادش به شرکت نفت واگذار شده بود و ثانیاً هر قسمت از مسجدسلیمان متعلق به یکی از اقوام ساکن در آن بختیاری از قبیل شهنی، نصیر، علاسوند، باورصاد، کاهکش، حموله، پیران بویور و شاه قط‌الدینی و در بخش‌های لالی و عنبل، متعلق به بابادی، اسیوند، اعراب کمری، منجری و بابااحمدی است که در حال حاضر در بخش‌هایی از مسجدسلیمان ساکن‌اند و در آن زمان همگان زیر فرمان خان سردار اسعد بختیاری بودند (مسئلاً طوایف دیگری از اقوام بختیاری در مسجدسلیمان در حال حاضر ساکن هستند که من نام آن‌ها را نتوانسته‌ام به خاطر بیاورم و در همین جا از این طوایف معذرت‌خواهی می‌کنم، اگر این کتاب به چاپ دوم رسید و مدارکی توسط خوانندگان محترم برای من ارسال شد پس از بررسی و اثبات موضوع مسلماً در چاپ بعدی اصلاح خواهد شد).

اما هرچه دقت کردم تا مطالبی در مورد وضعیت زندگی کارکنان نسل اول نفت پیدا کنم متأسفانه موفق به پیدا کردن مطلبی در این خصوص نشدم؛ فقط در بعضی از این کتب اشاره‌ای بس مختصر در این رابطه شده بود که حق مطلب را به‌جا نمی‌آورد.